

Meho Bašić

Moral i korupcija u javnom sektoru Bosne i Hercegovine

Uvod

Proces tranzicije Bosne i Hercegovine iz netržišne (nekada samouprave, a tokom rata podržavljene privrede) u modernu tržišnu ekonomiju je u krizi već nekoliko godina. Ova kriza se očituje u nizu netipičnih i složenih fenomena, kao što su:

- 1) veliki pad i spori oporavak proizvodnje;
- 2) porast nezaposlenosti;
- 3) pad lične potrošnje i životnog standarda;
- 4) veliki deficit vanjskotrgovinske razmjene;
- 5) velika nelikvidnost preduzeća i banaka;
- 6) porast štrajkova i drugih oblika socijalnih sukoba; i
- 7) istovremena pojava i dugo trajanja recesije, masovne nezaposlenosti.

Ovo sve govori da postoji unutrašnja i vanjska neravnoteža u bosanskohercegovačkoj ekonomiji i društvu. Jedan od glavnih uzroka tome je, naravno, rat od 1992. do 1995. godine. Međutim, važan uzročnik sporog ekonomskog oporavka Bosne i Hercegovine je svakako i neetično, tj. korumpirano djelovanje zaposlenih u javnom sektoru. Zato je cilj ovog rada da pokaže na koji način korumpirano djelovanje u javnom sektoru «koči» ekonomski razvoj zemlje i da su bosanskohercegovačke vlasti konačno to shvatile i uozbiljile se u pristupu ovom problemu. Naime, u zemlji je napokon preovladalo opće uvjerenje da bez radikalnih zahvata u ovom domenu nema izlaska iz aktualne krize u odvijanju tranzicionog procesa.

Rad je podijeljen na tri dijela. Prvi dio, slijedeći principe deduktivnog metoda, prikazuje pojam i značaj javnog sektora. Drugi dio daje prikaz osnovnih postavki etike i korupcije u javnom sektoru. Treći dio prikazuje eko-

nomske aspekte etike i korupcije u bosanskohercegovačkom javnom sektoru kroz kraću ekonomsku analizu prijeratne i poslijeratne Bosne i Hercegovine.

Nadam se da će ovaj tekst ukazati na važnost eliminiranja korumpiranog djelovanja u javnom sektoru ove zemlje.

1. Pojam javnog sektora

Danas ne postoji niti jedna država s tržišnim privrednim sistemom¹, kao ni država s naredbodavnim privrednim sistemom². Umjesto toga, svim državama je imanentna privreda mješovitog tipa u kojoj uporedo funkcionira privatni i javni sektor, pri čemu je odnos ova dva sektora različit zavisno od niza faktora kao što su: stepen privrednog razvoja, tradicija, društvene i političke prilike u kojima se privreda te države razvijala i sl.

U našem postojećem tržišnom privrednom sistemu obuhvatnost (poimanje) **javnog sektora** je mnogo šira od našeg dosadašnjeg, svojstvenog kategorijalnoj aparaturi komandno-planskih sistema, pa i aktualnog shvaćanja vanprivrede prisutnog u «kolektivnoj svijesti». Razlog tome je što se unutar javnog sektora situiraju i one aktivnosti koje imaju (u suštini) karakter ekonomskog subjekta u tržišnom sistemu privređivanja, tj. komercijalne javne službe. Tu spadaju i javni privredni subjekti u onom dijelu kojim «gazduje» država u funkciji kapitaliste, tj. javna privredna i komunalna infrastruktura (što obuhvata promet, komunikacije, informatički sistem društvene djelatnosti, socijalnu sferu itd.). Naime, **javni sektor (sektor socijalnih programa** – kako se to u razvijenom tržišno-socijalnom ambijentu često naziva) **obuhvata:**

- a) **javnu administraciju**
(državnu upravu, politička udruženja, pravosuđe, odbranu i sigurnost, civilno društvo);
- b) **društvene djelatnosti**
(obrazovanje, zdravstvo, nauku, kulturu); i
- c) **socijalnu brigu (pomoć).**³

¹ To je sistem u kojem glavne odluke o proizvodnji i potrošnji donose pojedinci i privatne firme, a sve aktivnosti se usklađuju kroz sistem cijena i tržišta.

² Podrazumijeva sistem u kojem sve odluke o proizvodnji i potrošnji donosi država sama.

³ Prof. dr. Meho Bašić: "BH ekonomija u kliničkoj smrti", UG "Hijarus" Zenica (i Planjaks Tešanj), 1998., str. 66.

Davno je ustanovljeno da nijedan tržišni mehanizam ne funkcionira u skladu s idealnim pretpostavkama savršene konkurencije.⁴ To rezultira mnogim štetnim efektima na ekonomiju jedne države, što nameće potrebu da javni sektor odigra svoju korisnu ulogu u njihovom otklanjanju. U daljnjem radu objasniti ću ukratko u čemu se ogleda uloga javnog sektora.

2. Značaj javnog sektora

Ima mnogo načina da tržišta odstupe od savršene konkurencije, od kojih tri najvažnija uključuju:

- a) nesavršenu konkurenciju (kao što su monopoli);
- b) ekstenalije (koje onečišćavaju okolinu); i
- c) javna dobra (koja, između ostalog, uključuju odbranu i sigurnost).

U svakom slučaju, nesavršenosti tržišta dovode do neefikasne proizvodnje i potrošnje, tako da se javni sektor mora uključiti kako bi ublažio te nedostatke ili preduprijedio nastanak globalne neravnoteže na domaćem tržištu.

Na osnovu navedenog, u cjelokupnom spektru postojećih i mogućih djelatnosti, **javni sektor ima tri osnovna zadatka u tržišnom privrednom sistemu:**

- a) **povećavati efikasnost;**
- b) **promicati jednakost;**
- c) **podupirati makroekonomsku stabilnost i rast.**⁵

Objasniti ću ih u kratkim crtama.

⁴ Ona podrazumijeva da sva dobra i usluge imaju cijenu te da se razmjenjuju na tržištu, zatim postojanje velikog broja prodavaca i kupaca, od kojih nijedan nije dovoljno velik da pojedinačno utječe na tržišnu cijenu, tj. da diktira uvjete razmjene, homogenost, tj. identičnost proizvoda, slobodu ulaska i izlaska s tržišta, tj. savršenu mobilnost faktora proizvodnje, savršenu informiranost svih tržišnih subjekata, te da svaki prodavac i kupac teže maksimiranju vlastitih efekata u razmjeni.

⁵ Paul A. Samuelson, William D. Nordhaus, Michael J. Mandel – saradnik: "Ekonomija", XV izdanje, prijevod, MATE, Zagreb, 2000., str. 31.

-
- a) Iz nesavršene konkurencije⁶ proizlazi ozbiljno odstupanje od efikasnog tržišta. Njeno obilježje nesavršenosti je model suviše visoke cijene i suviše niske odnosno krnje proizvodnje. Znači, ona dovodi do cijena koje podižu troškove, smanjuju proizvodnju (time i ponudu), pa se smanjuju i kupovine potrošača ispod efikasnih nivoa, zbog čega trpi efikasnost ekonomije. **Javni sektor nastoji ispraviti navedene tržišne promašaje** na razne načine, pri čemu upotrebljava sva legitimna i legalna sredstva; npr. potiče slobodni ulazak na tržište, tj. razvijanje tržišne konkurencije; nekad direktno regulira cijene i profite monopola (kao što je slučaj s komunalnim uslugama); donosi fiskalne mjere; donosi zakone koje zabranjuju akcije kao što su fiksiranje cijena ili sklapanje ugovora za podjelu tržišta, tj. državne antitrustovske zakone itd.

Druga vrsta neefikasnosti tržišta se odnosi na ekstenalije (učinke prelijevanja)⁷. Inače, **ekstenalije se definiraju kao «štetni ili korisni efekti koje imaju firme ili pojedinci koji ne proizvode ili ne troše neki proizvod ili uslugu»**⁸. Danas se države, često, više brinu za negativne ekstenalije (kao što su zagađenost zraka ili vode, smanjenje rudnog bogatstva, štetni otpaci, štetni lijekovi i prehrambeni proizvodi i radioaktivni materijali) nego za pozitivne ekstenalije (kao što su javna dobra poput izgradnje autocestovne mreže, meteoroloških usluga, potpora za nauku, odredbi o mjerama za poticanje javnog zdravstva i sl.). **Javni sektor zakonskom regulativom nastoji ispraviti tržišne promašaje koji se javljaju u vidu navedenih negativnih ekstenalija**, npr. donosi zakone o zaštiti okoline, donosi uredbe o zabrani pušenja na javnim mjestima itd.

Takoder, javni sektor može povećavati efikasnost tržišnog privrednog sistema legitimnom i legalnom brigom o pozitivnim ekstenalijama (poput javnih dobara). Inače, «dobro se smatra javnim ukoliko njegova upotreba od strane jednog subjekta ne sprečava druge subjekte da ga koriste, tj. individualna potrošnja ne iscrpljuje dobro, kao što je to slučaj s privatnim dobrima – npr. jedenje jabuke od strane po-

⁶ Nesavršena konkurencija (monopol, duopol, oligopol i monopolistička konkurencija) podrazumijeva da kupac ili prodavac mogu utjecati na cijenu dobra ili usluge (npr. firma za pružanje telefonskih usluga, firma za prijenos električne energije).

⁷ Oni se javljaju kada firme ili pojedinci nameću troškove ili koristi na druge izvan tržišta. Znači, radi se o nedobrovoljnoj razmjeni troškova ili koristi.

⁸ Prof. dr. sc. Jozo Bakalar: "Mikroekonomija", drugo izdanje, Sveučilište u Mostaru, HKD Napredak Sarajevo, 1999., str. 326.

jedinca».⁹ Znači, javno dobro ne može biti osigurano jednom pojedincu a da istovremeno nije dostupno drugim pojedincima u zajednici. Bitno je da to nisu dobra koja se mogu kupiti i prodati na tržištima. Odgovarajuća privatna proizvodnja tih dobara se ne može provesti jer se koristi od njih tako široko prelijevaju na stanovništvo da nijedna firma ili potrošač nemaju ekonomski poticaj da pružaju uslugu i prisvajaju probitke. Ono što je još karakteristično za javna dobra jeste činjenica da su marginalni troškovi njihove proizvodnje jednaki nuli (kada se osiguraju za jednog pojedinca, osiguravanje drugim pojedincima ne izaziva dodatne troškove).

- b) Funkcioniranje tržišta može dovesti do politički ili etički neprihvatljivo velike nejednakosti dohotka i potrošnje (vrlo neravnomjerne distribucije dohotka). **Javni sektor može promicati jednakost, tj. pravednost**, tako što će promijeniti model ostvarivanja dohodaka (za koga) pomoću tržišnih nadnica, renti, kamata i dividendi. Savremene države upotrebljavaju oporezivanje kako bi povećale prihode za transferna plaćanja¹⁰ ili za programe dohodovne pomoći koji postavljaju mrežu finansijske sigurnosti za siromašne. Tako države mogu uvesti progresivno oporezivanje, oporezujući velike dohotke većom stopom nego male dohotke. Zatim, mogu subvencionirati potrošnju siromašnih osiguravajući bonove za hranu, sufinansiranu zdravstvenu zaštitu i stanovanje uz niske troškove, i na taj način svakome osigurati barem minimum sredstava potrebnih za preživljavanje.
- c) Privredne sisteme svih država oduvijek su zabrinjavali (i još uvijek je to kod nekih prisutno) povremeni napadi inflacije (nagli porast cijena) te recesije (opadanje proizvodnje kada je jaz između potencijalnog i realnog GDP-a¹¹ mali) praćene visokom nezaposlenošću. Država je, da bi ukrotila razuzdanost tih pojava, upotrebljavala fiskalnu politiku (oporezivanje i trošenje – smanjenje izdataka države kako bi se uravnotežio budžet) i monetarnu politiku (koja uključuje ponudu novca čija promjena povećava ili smanjuje kamate, tj. utječe na kredite, te utječe na potrošnju u sektorima kao što su kapitalna ulaganja firme,

⁹ Jean-Jacques Laffont: "Fundamentals of Public Economics", English language ed., fourth printing. The Massachusetts Institute of Technology, 1994., str. 33.

¹⁰ To su novčane isplate stanovništvu kao što su pomoć za stare, slijepce i nemoćne, za one sa zavisnom djecom, te osiguranje nezaposlenih i sl.

¹¹ Gross domestic product, pri čemu realni GDP predstavlja vrijednost ukupne finalne proizvodnje u nekoj zemlji tokom godine izražene u stalnim cijenama; a potencijalni GDP predstavlja dugoročni proizvodni kapacitet ekonomije, odnosno maksimalnu količinu koju bi ekonomija objektivno mogla proizvesti, dok cijene ostaju stabilne.

stanogradnja i neto izvoz). **Na taj način je javni sektor poticao dugoročni ekonomski rast, produktivnost i zaposlenost.**

Za postizanje navedenih ciljeva javnog sektora suštinsko je pitanje: Kako doći do neophodnih sredstava? Pošto njegovi osnovni zadaci potiču iz kompleksa ekonomskih, socijalnih, političkih, moralnih i etičkih razloga, veoma je bitno pitanje etike i korupcije u javnom sektoru (naročito Bosne i Hercegovine, koja se nalazi u procesu tranzicije iz netržišne privrede u modernu tržišnu ekonomiju).

Kako neetično djelovanje i korupcija zaposlenih u javnom sektoru svake države stvara ambijent koji «odbija» investicije (kako strane tako i domaće), u daljnjem radu ću posebnu pažnju posvetiti etici i korupciji u javnom sektoru Bosne i Hercegovine (BiH). U tom pogledu, prije predstavljanja njihovih ekonomskih aspekata, prezentirat ću osnovne teorijske i sistemske postavke etičkog i korumpiranog djelovanja u javnom sektoru.

3. Osnovne teorijske postavke etike i korupcije u javnom sektoru

Za sve osobe (u preduzeću, na fakultetu, u državnim tijelima, odnosno u cjelokupnom javnom sektoru ili bilo kojem drugom organiziranom poduhvatu) važno je poslovno i etičko djelovanje. Većina ljudi, kada se suoči s izborom između dobrog i pravog, na jednoj, te lošeg i krivog, na drugoj strani, odabire prvo. Ipak, ponekad su ljudi u iskušenju da učine krivo, a ponekad je potrebna moralna hrabrost da bi se napravio pravi izbor. U tom smislu, **etika** je disciplina koja se bavi dobrim i lošim, te pravim i krivim. Ustvari, **etika** je definirana kao **«zakon o moralnim načelima i vrijednostima koja upravljaju ponašanjem osobe ili grupe s poštovanjem za ono što je pravo, a što krivo, i postavlja standarde onoga što se smatra dobrim ili lošim u ponašanju ili odlučivanju»**.¹² Ona se bavi posljedicama odluka i djelovanja u svrhu postizanja savršenije opće i poslovne komunikacije.

Pravni subjekt s etičkom perspektivom gleda šire iznad svog samointeresa. Njega zanima i interes šire ljudske zajednice (uključujući zaposlene, potrošače/korisnike, druge firme, opću javnost, pa čak i strane vlade). Etička

¹² Priručnik: "Etika i korupcija", Svezak 1, ECOS – Institut za edukaciju Vanjskotrgovinske komore BiH, Sarajevo, april 2002., str. 6.

perspektiva zagovara djelovanje koje je bolje od standarda djelovanja zaštićenog zakonom.

Etika se može posmatrati iz više uglova, pa se u tom kontekstu može diferencirati kao: a) lična etika, b) etika računovodstva i c) poslovna etika.

Dat ću kratko obrazloženje ovako diferencirane etike:

- a) **Ličnu etiku** čine nepisana pravila prema kojima pojedinac živi svoj lični život.
- b) **Etiku računovodstva** čine dogovorena pravila koja upravljaju profesionalnim postupanjem računovođa.
- c) **Poslovna etika** se bavi fer odnosima između ponuđača i korisnika dobara ili usluga, tj. odnosi se na istinitost i pravednost koje se tiču:
 - 1) očekivanja države (društva)
 - 2) poštene konkurencije
 - 3) oglašavanja
 - 4) odnosa s javnošću
 - 5) društvenih odgovornosti
 - 6) samostalnosti korisnika i
 - 7) ponašanja firmi

To je ona vrsta etike koja se tiče i zaposlenih u javnom sektoru. Moguće je razlikovati pet nivoa poslovne etike. Idući od najnižeg ka najvišem nivou, to su:

- 1) **individualna**
- 2) **organizacijska**
- 3) **institucionalna**
- 4) **društvena i**
- 5) **međunarodna poslovna etika**

3.1. Etika i društvo

Kulturne vrijednosti društva utječu na djelovanje onih koji su dio te zajednice. Najistaknutije kulturne vrijednosti u vezi s etikom su:

- 1) **Poštenje.** To je najbitnija vrijednost. Ako ljudi nisu poštteni u međusobnim odnosima, teško je održati komunikaciju među ljudima. U praksi, poštenje je nerazdvojivi dio etike i to je pojam za ljude čija su djelovanja u skladu s njihovim vrijednostima. **Za zaposlene u javnom sektoru je jako bitno da su poštteni u odnosima prema korisnicima njihovih usluga.**
- 2) **Dosljednost.** To je načelo također nerazdvojivi dio etike u praksi. Podrazumijeva da se moraju primijeniti isti moralni standardi u sličnim situacijama, osim ako se dvije situacija bitno razlikuju jedna od druge.
- 3) **Koherencija.** To je nastojanje da načela budu u skladu jedna s drugim. Kada je etika u pitanju, to znači da načelo poštenje i načelo dosljednosti budu u skladu jedno s drugim.
- 4) **Reciprocitet.** To je djelovanje ljudi prema drugima kao što bi htjeli da se djeluje prema njima u sličnim uvjetima. Reciprocitet je vezan za dosljednost, pošto etika traži dosljednost u postupanju prema sebi i prema drugima.

Znači, etički prihvatljiva odluka je ona koju prihvaćaju zakonski i moralni standardi zajednice u cjelini.

Pošto svaki pojedinac različito doživljava osnovne vrijednosti društva, razvile su se teorije o etičkom djelovanju koje ću u daljnjem radu objasniti jer smatram da su važne za shvatanje samog pojma i značaja etike i korupcije u javnom sektoru.

3.2. Teorije o etičkom djelovanju

Kada su pojedinci suočeni sa situacijama koje se javljaju na moralnom i etičkom planu, oni se ponekad ne slažu u shvaćanju sljedećih pitanja: Kako i na koje će pojedince ili grupe to imati utjecaja? Ili: Koja su rješenja ili re-

doslijed postupaka dostupni ili primjereni za rješavanje takve situacije? Te razlike mogu proizlaziti iz različitih individualnih koncepata o pravednosti kao i različitih mišljenja o tome koji je postupak adekvatan da se poduzme u određenoj situaciji.

Za analiziranje etičkih pitanja u javnom sektoru može se koristiti elementima triju teorija etičkog djelovanja:

- 1) **teorije korisnosti**
- 2) **teorije prava**
- 3) **teorije pravednosti**

- 1) **Teorija korisnosti** polazi od shvaćanja da se prilikom donošenja odluke mora uzeti u obzir odnos između koristi i žrtava alternativnih postupaka, tj. oportunitetnih troškova, a naglasak se stavlja na posljedice koje neki postupak uzrokuje za pojedinca. Ona se zalaže za razmatranje interesa svih stranaka na koje neki postupak ima utjecaja. Jedan oblik ove teorije smatra da u moralnom prosuđivanju pravila imaju središnje mjesto. **Taj pristup može biti značajan za onog zaposlenika u javnom sektoru od kojeg se očekuje da prilikom svog rada poštuje Međunarodne norme ponašanja za javne službenike.** Međutim, kod primjene teorije korisnosti na etičke dileme javljaju se nedostaci. Jedan od nedostataka odnosi se na činjenicu da je teško izmjeriti potencijalne troškove i koristi postupaka koje treba poduzeti. Također se teško može uravnotežiti interese svih uključenih stranaka ako su interesi nekih stranaka sukobljeni.
- 2) **Teorija prava** polazi od shvaćanja da pojedinci imaju određena prava, a drugi pojedinci imaju obavezu poštovati ta prava.¹³ Prema ovoj teoriji donosilac odluke treba poduzeti neki postupak samo u slučaju kada tim postupkom neće povrijediti pravo bilo koje druge osobe. Očiti nedostatak ove teorije (kao i teorije korisnosti) odnosi se na to da može biti teško ili nemoguće zadovoljiti sva prava svih uključenih stranaka, posebno kada su ta prava suprotna. **Teorija prava je važna za zaposlene u javnom sektoru zbog njihove odgovornosti da poštuju javni interes.** U nekim konfliktnim situacijama može se desiti da prava nekih po-

¹³ William F. Messier, Jr: "Revizija: Priručnik za revizore i studente", prijevod, Faber & Zgombić Plus, Zagreb, 1998., str. 717.

jedinaca ne budu zadovoljena zbog zadovoljenja primarne važnosti odgovornosti zaposlenih u javnom sektoru da poštuju javni interes.

- 3) **Teorija pravednosti** se bavi fenomenima kao što su vlastiti kapital, pravednost i nepristrasnost, tako da će odluke donesene u skladu s ovom teorijom rezultirati pravednom i ravnopravnom raspodjelom sredstava između svih uključenih pojedinaca ili grupa. U praksi, prilikom pokušaja primjene ove teorije, mogu se javiti teškoće, pošto prava jednog ili više pojedinaca ili grupa mogu biti ugrožena kada se povoljnija distribucija koristi pruži drugima.

Iako nijedna od navedene tri teorije ne može pružiti savršen etički okvir odvojena od drugih, svaka može biti korisna kao dodatna pomoć zaposlenim u javnom sektoru pri rješavanju dilema.

Za teorije o etičkom ponašanju je usko vezan razvoj moralnog prosuđivanja pojedinca zaposlenog u javnom sektoru, pa ću, u daljnjem tekstu, dati njegovo objašnjenje.

3.3. Razvoj moralnog prosuđivanja

Istraživanja su pokazala da se moralno prosuđivanje razvija vremenom i da je funkcija vremena, obrazovanja i iskustva. Pritom je uočeno da moralni (*etički*) razvoj ima šest faza i može se podijeliti u tri nivoa moralnog (etičkog) zaključivanja, što je prikazano sljedećom tabelom:¹⁴

¹⁴ William F. Messier, Jr: Isto, str. 721.

TABELA 1.

Šest faza moralnog (etičkog) razvoja

Prvi nivo: predkonvencionalni

Na predkonvencionalnom nivou, pojedinac je zaokupljen svojim vlastitim interesom. Pojedinac su nametnuta eksterna pravila (pravila određuju drugi).

Prva faza: Postupci pojedinca prosuđuju se s aspekta koliko se on uspješno pokorava tim pravilima (koliko uspješno pojedinac izbjegava kaznu).

Druga faza: Pojedinac je svjestan potreba drugih, ali ga motivira njegov vlastiti interes.

Drugi nivo: konvencionalni

Na konvencionalnom nivou, pojedinac je svjestan drugih, kao i potrebe da se ravna prema pravilima grupe (sposoban je sagledati situaciju sa stanovišta drugih, npr. porodice, nacije, staleža itd.).

Treća faza: Pojedinac nastoji da se uklopi u pravila grupe. Razmatra se stav drugih o situaciji, a sukobi se rješavaju upotrebom tih pravila.

Četvrta faza: Pojedinac je zaokupljen poretком u društvu i njegovim pravilima, te koristi zakone i pravila kao vodič u konfliktnim situacijama.

Treći nivo: postkonvencionalni

Na postkonvencionalnom nivou, pojedinac poznaje društvene zakone i pravila, ali konfliktnе situacije rješava nepristrasno (koristeći se općim moralnim i etičkim načelima).

Peta faza: Pojedinac smatra društvene ugovore i uzajamne obaveze važnima. Konfliktnе situacije se rješavaju nepristrasno i uz razmatranje interesa svih.

Šesta faza: Pojedinac zasniva postupke na općim moralnim i etičkim načelima (kao što su pravednost, jednakost, poštenje) koje primjenjuje na sve pojedince i grupe.

Znači, «faza se odnosi na način ili uzorak ponašanja koji označava neku tačku koja se može definisati u životu pojedinca».¹⁵ Ovo je mnogo složenije nego što se čini. Npr., vjerovatno je da se pojedinac u određenom trenutku neće nalaziti samo u jednoj fazi moralnog (etičkog) razvoja, već će ići od jedne do druge faze. Također će vjerovatno većina profesionalaca u javnom sektoru (službi) biti u četvrtoj ili petoj fazi moralnog (etičkog) razvoja. Naime, u četvrtoj fazi postupci zaposlenih u javnom sektoru će biti vođeni *striktnim pridržavanjem pravila ponašanja (Međunarodne norme po-*

¹⁵ Isto, str. 720.

našanja za javne službenike). Peta faza je u skladu s fazom «sadržaj iznad norme» koja se često koristi u javnom sektoru.

Pošto je moralni razvoj funkcija vremena, obrazovanja i iskustva (kao što je naprijed navedeno), to ukazuje na činjenicu da **u javnom sektoru treba zapošljavati što obrazovanije i što iskusnije pojedince kako bi ubrzali ekonomski (privredni) razvoj države.**

3.4. Koncept korupcije

Korupcija je složena tema. Njeni korijeni su veoma duboki u birokratskim i političkim institucijama i njen utjecaj na ekonomski (privredni) razvoj razlikuje se prema uvjetima u državi. Ona je proširena u mnogim zemljama u razvoju i tranzicijskim ekonomijama, ne zato što se ljudi u tim zemljama razlikuju od ljudi u razvijenim, tržišnim ekonomijama, već zato što su uvjeti povoljni za to. Motivacija za zaradu kroz korupciju je vrlo jaka, poticana je siromaštvom i niskim plaćama javnih službenika. Problem korupcije se javlja na prožimanju javnog i privatnog sektora.

U tom pogledu, **korupcija** je oblik neetičkog i vansistemskog djelovanja u pravnim subjektima. Ustvari, **korupcija** je definirana kao: «**korištenje javne službe za privatni cilj**».¹⁶ Iako je važno kontrolirati korupciju u privatnom sektoru, korupcija u javnom sektoru je mnogo ozbiljniji problem u svim, a posebno nerazvijenim zemljama, te je njeno kontroliranje preduvjet za adresiranje korupcije u privatnom djelokrugu.

Korupcija može imati različite oblike. U literaturi susrećemo sljedeće:

- 1) prevaru
- 2) iznudu
- 3) potkupljivanje
- 4) udruživanje
- 5) trgovinu
- 6) obmanu
- 7) poklone
- 8) nepotizam

¹⁶ Priručnik: "Etika i korupcija", Isto, str. 64.

U daljnjem tekstu objasniti ću samo neke od navedenih.

Potkupljivanje podrazumijeva «**nuđenje ili obećavanje novca ili prednosti u zamjenu za korist koja je pod diskrecijom javnog službenika**».¹⁷ Prema zakonu (obično) se nastojanje, obećavanje, davanje ili primanje mita smatra građanskim ili krivičnim prekršajem, jer ugrožava odgovornost javnog službenika prema javnosti, povlači narušavanje javnog povjerenja (a nizak nivo povjerenja uzrokuje sporiji ekonomski razvoj, pa je zemlja siromašnija), te potiče nepoštenu i nezasluženu korist ili prednost. Ponekad je teško razlikovati poklon od mita zbog različitih individualnih koncepata. Jedan kriterij može biti da kada se nešto daje slobodno, otvoreno i s dobrim osjećajem, te ako su pritom obje strane (i davatelj i primatelj) sretne, onda je to **poklon**. A ako se nešto daje tajno, prinuđeno, ili se smatra obavezom, to je onda **mito**. U tom slučaju, obje strane su motivirane korišću koju primaju kao rezultat. Znači, radi se o transakciji i buduće koristi se očekuju od primatelja. U većini država javnim službenicima su dozvoljeni manji pokloni čija je maksimalna vrijednost definirana pisanim pravilima.

Drugo uobičajeno korumpirano djelovanje jeste **prevara**. Pojedinci koriste prevaru kako bi ostvarili ilegalan i nezarađen prihod. **Prevara** se definira kao «**čin krivog predstavljanja ili obmane**».¹⁸ Naplaćivanje dobara ili usluga koje nikad nisu date, mijenjanje specifikacija ili vremenskih rokova na dobrima ili uslugama, ili precjenjivanje dobara ili usluga s ciljem prikrivanja troška mita, smatra se **prevarom**.

Za neke, korupcija je najlakši ili možda jedini način da dobiju što žele. U većini država ona postoji zbog tradicije, ekonomskih uvjeta ili društvenog nereda, te nedorečenosti nekih zakona, što dozvoljava zaposlenim u javnom sektoru da interpretiraju te zakone kako žele.

3.5. Etika i korupcija u javnom sektoru

Za razliku od privatnog sektora (gdje se etika brine o dioničarima firme uključenim u neetično ponašanje), neetično, tj. korumpirano djelovanje u javnom sektoru ima šire posljedice. Naime, ono uključuje cijelo društvo i rezultira nepravednom raspodjelom oskudnih sredstava u korist bogatih i moćnih.

¹⁷ Isto, str. 70.

¹⁸ Priručnik: "Etika i korupcija", Isto, str. 72.

Glavni cilj javnog sektora je otpimizirati javnu vrijednost, što je sasvim različit koncept od privatnog sektora, gdje je glavni cilj optimizirati tržišnu vrijednost firme. Zapravo, odluke javnih službenika utječu na život «običnih ljudi». U donošenju tih odluka oni moraju razmotriti zahtjeve njihove javnosti jer javni sektor ima odgovornost da bude uspješan u korist javnih sredstava.

3.5.1. Ekonomski aspekti etike i korupcije u javnom sektoru

Kratkoročno se pokazuje da biti etičan i društveno odgovoran nije pametno za pravni subjekt, pošto se tada cijena razvijanja i održavanja etične radne sredine čini visokom u odnosu na uloženo vrijeme, trud i novac. Ipak, dugoročno, korist od etičnog djelovanja i reputacije je veća od cijene plaćene u početku.

Naime, neetično odnosno korumpirano djelovanje u javnom sektoru u dužem vremenskom periodu dovodi do povećanja troškova (kako za pravni subjekt tako i za potrošača, tj. korisnika). Ono dugoročno dovodi do smanjenja kvaliteta usluga ili proizvoda, što u krajnjem povećava cijenu i smanjuje zadovoljstvo korisnika. Time smanjuje profitabilnost pravnog subjekta. Nizak moral, cinizam, nepovjerenje, ljutnja, visok stepen stresa, visok stepen rizika, učestali otkazi zaposlenim, nepoštovanje zaposlenih, gubitak radnog ponosa i gubitak smisla vladaju neetičnom radnom sredinom, što na kraju vodi gubitku odgovornosti na radu. Krajnji rezultat je stagniranje društva u cjelini, tj. države. U takvim državama ekonomski (privredni) razvoj je sporiji, a zemlja je siromašnija. Naime, kada sve strane ostanu u okviru etičkog djelovanja, sa smanjenim troškovima i povećanim zadovoljstvom, mnogo je pravednija i raspodjela dobara u društvu.¹⁹

Zbog svega navedenog, vlade se trude zakonskom regulativom spriječiti korumpirano i osigurati etičko djelovanje svih zaposlenih u javnom sektoru. Također, svi pravni subjekti i profesije se trude ostvariti **etički kodeks** koji mora iskazati kakvo se djelovanje očekuje od svih članova tih pravnih subjekata. Inače, «kodeks obuhvaća politike, načela i pravila koja usmjeravaju ponašanje».²⁰ Ustvari, **«etički kodeks je izjava o vrijednostima organizacije»**.²¹ On pokazuje da se pravni subjekt podvrgava praćenju temeljnih

¹⁹ Isto, str. 12.

²⁰ Hainz Wehrich & Harold Koontz: "Menadžment", MATE, Zagreb, deseto izdanje, prijevod, 1994., str. 73.

²¹ Priručnik: "Etika i korupcija", Isto, str. 32.

vrijednosti i principa ponašanja tokom obavljanja djelatnosti. Kodeks mora biti jednostavan i lako razumljiv zaposlenima na svim hijerarhijskim nivoima, te imati sistem pratećih informacija kako bi se prepoznala svaka njegova povreda. Svi prekšitelji kodeksa se moraju pri sankcioniranju jednako tretirati. Pravni subjekti mogu poduzeti dodatne mjere da bi osnažili kodeks. Etički odbor je jedna od uobičajenih struktura za primjenu kodeksa, pri čemu bi trebao uključivati članove izvan, tj. pored onih izabranih između direktora samog pravnog subjekta, kako bi se osiguralo da se odnosi i strategija istog ne upliću u odluke odbora.

U daljnjem radu ću objasniti kako se pravni subjekti bore protiv korumpiranog djelovanja u javnom sektoru.

3.5.2. Borba protiv korupcije u javnom sektoru

Jedan od načina borbe protiv korupcije u javnom sektoru jeste profesionalni kodeks ponašanja. U tom smislu donesene su Međunarodne norme ponašanja za javne službenike, koje su date u sljedećoj tabeli:

TABELA 2.

Međunarodne norme ponašanja za javne službenike²²

OSNOVNA NAČELA

1. Javna služba, određena nacionalnim zakonom, pozicija je povjerenja, provedena dužnošću da se djeluje u javnom interesu. Zato će krajnja lojalnost javnih službenika biti od javnog interesa njihove zemlje kao što je izraženo kroz vladine demokratske institucije.
2. Javni službenici osigurati će provođenje svojih obaveza i funkcija uspješno, u skladu sa zakonom ili administrativnom politikom, te će ih provoditi pošteno. Oni će uvijek tražiti da osiguraju javne resurse za koje su odgovorni, te da tim resursima upravljaju na najuspješniji način.
3. Javni službenici trebaju biti pažljivi, poštjeni i nepodijeljeni u obavljanju svojih funkcija, naročito u njihovom odnosu s javnošću. Oni ne smiju povlašteno postupati prema bilo kojoj grupi ili pojedincu, niti diskriminirati bilo koju grupu ili pojedinca, ili se krivo koristiti snagom i autoritetom koji imaju.

SUKOBI INTERESA I DISKVALIFIKACIJA

4. Javni službenici ne smiju se koristiti svojim autoritetom za nezakonito sticanje finansijske ili neke druge koristi za sebe ili svoju porodicu. Oni se ne smiju upuštati u bilo koju transakciju, tražiti bilo koju poziciju ili funkciju, ili imati bilo kakav finansijski, komercijalni ili drugi sličan interes koji nije u skladu s njihovom službom, funkcijom ili obavezama.
5. Javni službenici će u potrebnoj mjeri prema službenom položaju, a u skladu sa zakonom ili administrativnom politikom, iskazati poslovne, ekonomske i finansijske interese ili poduzimati aktivnosti s finansijskim ciljem koji može izazvati sukob interesa. U situacijama mogućeg ili primjetnog sukoba interesa između obaveza i privatnih interesa javnih službenika, oni će se pridržavati mjera stvorenih za smanjivanje ili eliminiranje takvog sukoba interesa.
6. Javni službenici se neće nepravilno koristiti novcem, vlasništvom, uslugama ili podacima koji su im bili dostupni, ili su nastali tokom njihovih službenih aktivnosti, za djelovanja koja nisu u vezi s njihovom službom.
7. Javni službenici će se pridržavati mjera temeljenih na zakonu ili administrativnoj politici da nakon napuštanja javnih pozicija neće nepropisno iskorištavati prednost svoje prethodne službe.

²² Isto, str. 50-51.

RAZOTKRIVANJE IMOVINE

8. Javni službenici će se, u skladu sa svojom pozicijom i onim što je dozvoljeno ili traženo zakonom i administrativnom politikom, pokoriti potrebama za objavljivanje ili za otkrivanje lične imovine i odgovornosti, kao i, ako je moguće, imovine bračnog druga i/ili članova porodice.

PRIMANJE POKLONA ILI DRUGIH USLUGA

9. Javni službenici neće tražiti ili primati, direktno ili indirektno, bilo koji poklon ili druge usluge koje mogu utjecati na izvršavanje njihovih funkcija, dužnosti ili presuda.

POVJERLJIVE INFORMACIJE

10. Predmeti povjerljive prirode u posjedu javnih službenika moraju biti čuvani kao povjerljivi, osim ako nacionalno zakonodavstvo, izvršavanje dužnosti ili potreba pravde striktno ne traže drugačije. Takve restrikcije se moraju provoditi isto i nakon napuštanja javne službe.

POLITIČKA AKTIVNOST

11. Politička ili druga aktivnost javnih službenika izvan kruga njihove službe neće, u skladu sa zakonima i administrativnom politikom, biti takva da pogoršava javno povjerenje u nepristrasno izvršavanje njihovih funkcija i obaveza.

Protiv korupcije se može boriti i donošenjem preventivnih mjera, kao što su:

- 1) Najvažnija mjera u toj borbi jeste **postojanje zakona koji određuju korumpirano djelovanje i sukobe interesa**. U tom okviru bitno je **poticanje zakona protiv potkupljeniča i potkupljenog**. Isto tako, potrebna je reforma javnih službi, što uključuje redukciju u stepenu koristi koju kontroliraju zaposleni u javnom sektoru.
- 2) Mogu se **plaćanja učiniti javnim i obratiti u legalni poticaj shema plaćanja** (naročito u slučajevima gdje takva plaćanja ubrzavaju procese i poboljšavaju raspodjelu javnih usluga). U ovom slučaju, **legalan i otvoren sistem** mogu biti solucija. Istovremeno, **može se smanjiti diskrecija dozvoljena zaposlenim u javnom sektoru, reorganizovanjem i pojednostavljivanjem dokumentacije**.
- 3) **Izgradnja uspješnog sistema procjene djelovanja zaposlenih u javnom sektoru i ostvarivanje poticaja za do-**

bro djelovanje smanjit će korupciju. Bitno je institucionalizovati ove mjere kako se ne bi mogle mijenjati promjenama u vladi. **Transparentnost i odgovornost** su neophodni za takav sistem.²³ **Osnivanje institucija (kao što je sud žalbe)**, također je bitan korak u suzbijanju korupcije. Pritom, sistem žalbi mora raditi brzo i uspješno.

Uprkos navedenom, **ukoliko «vladine vođe» otvoreno ne osuđuju neetično (korumpirano) djelovanje u javnosti, svaki trud u cilju poboljšanja etičkog djelovanja te suzbijanja korupcije u javnom sektoru postaje beskoristan.**

4. Ekonomski aspekti korupcije u javnom sektoru Bosne i Hercegovine

Bosna i Hercegovina se nalazi u vremenu kada nestaje jedan dugo prisutan sistem vrijednosti. Ovo je vrijeme u kojem nestaju stari modeli, teorije i institucije, a javljaju se nove u kojima je prisutno neetično odnosno korumpirano djelovanje zato što je ambijent povoljan za to. Sve navedeno odvija se na malom prostoru male države, koja je podijeljena u dva entiteta (Federaciju BiH i Republiku Srpsku), te Brčko Distrikt BiH.

Naravno, jedan od glavnih uzroka tome je «svirepi» rat koji je uslijedio vrlo brzo nakon proglašavanja bosanskohercegovačke nezavisnosti krajem 1991.²⁴ i koji je okončan 1995. godine potpisivanjem Općeg okvirnog sporazuma za mir u BiH.²⁵ Mada su njegovim potpisivanjem dogovorena temeljna načela državnopravnog uređenja BiH, mir se ne može osjetiti na pravi način sve dok svaki građanin na teritoriji države ne doživi univerzalne ljudske vrijednosti, kao što su sloboda kretanja, lična i imovinska sigurnost, pravo na radno mjesto i vlastiti dom. Iz ovih temeljnih vrijednosti izvode se i sve druge koje život čine normalnim u jednoj državi.

Da bi se borili protiv neetičnog odnosno korumpiranog djelovanja u javnom sektoru BiH, moramo identifikovati njegove pojavne oblike. Tako se npr. pojavljuje: mito javnim službenicima od kandidata za vozačku dozvolu (što je izgleda postalo stalna praksa), od kandidata za građevinske dozvole i

²³ Priručnik: "Etika i korupcija", Isto, str. 32.

²⁴ Tačnije, rat je uslijedio u aprilu 1992. godine.

²⁵ Parafiran je 21.11.1995. u Daytonu a potpisan 14.12.1995. u Parizu.

druge dokumente. Na višim nivoima plaćaju se velike sume za javne ugovore, marketinška prava, izbjegavanje inspekcije, za pozitivan izvještaj revizora itd.

Među brojnim problemima stambene privatizacije u BiH (stanovi su u blokovima, tako da je teško prodati ih pojedinačnim privatnim licima²⁶; zatim izrada standarda od države za obavezno minimalno stanje zgrada²⁷ itd. – tako da se u BiH oko 20% stambenog fonda još uvijek nalazi u društvenim odnosno državnim rukama) **nezanemarljiv je problem korupcije**. Npr., stanove za koje je raspisan javni tender i koji su namijenjeni za RVI te porodice drugih stradalnika rata najmanje dobijaju navedene kategorije. Plaćanje javnim službenicima od kandidata za stan je čest slučaj.

Nepošteno izvedeno poskupljenje električne energije 1998. godine; izglasavanje zakonskog akta o zabrani pušenja na javnim mjestima u Federaciji BiH, a njegovo neprovođenje; izrada studija hidroenergetskog iskorištenja vodotoka u 5 kantona BiH u cilju boljeg snabdijevanja vodom i strujom²⁸, te razvijanje uređaja za totalno uništenje (spaljivanje) otpada²⁹, a njihovo neprimjenjivanje; uključivanje carinskih službenika u krijumčarenje ljudi, robe i sredstava (pogotovo duhana, alkohola, droge); slaba akcija na eliminiranju rada na crno (prema nekim podacima on je dostigao 50-70%, a na Zapadu se smatra krizom ako «siva» ekonomija dostiže 5%), predstavljaju oblike **korumpiranog djelovanja u javnom sektoru**.

Za analiziranje ovakvih djelovanja mogu se primijeniti elementi teorije korisnosti, prava i pravednosti. Npr., svakodnevno slušamo o ogromnim štetama od požara koji su prouzročeni odbačenim neugašenim opušcima cigareta, a da ne spominjemo koliko je to štetno po zdravlje. Polazeći od teorije korisnosti, javni službenici bi trebali da se pridržavaju zabrane o pušenju na javnim mjestima, upozoravaju druge, kažnjavaju ih bez obzira na ekonomske koristi od čitavog lanca «industrije duhana». Saglasno teoriji prava, javni službenici trebaju prvenstveno poštovati javni interes koji u ovom slučaju podrazumijeva pravo nacije na zdrav život.

²⁶ Za to postoji rješenje da se stanovi ponude na prodaju po diskontovanim cijenama u odnosu na one s otvorenog tržišta, čiji stepen zavisi od lokalnih uvjeta života, karaktera bankarskog sistema, starosne i socijalne strukture korisnika stanova.

²⁷ Što bi značilo kontrolu fasada, recimo, i prisilne mjere ukoliko se vlasnici ne bi pridržavali tih standarda.

²⁸ Studije izradene od strane Energoinvestovog Higrainženjeringa – skraćeno HIGRA.

²⁹ Uređaj razvijen od Energoinvestovog Inženjeringa za termopostrojenja (ITP).

Čini se da je vlada konačno shvatila da je neetično djelovanje u javnom sektoru BiH velika «kočnica» ekonomskog razvoja zemlje, te da je BiH potrebno alternativno rješenje za njen ekonomski rast i razvoj, pošto «paket tranzicije» (zasnovan na «pravilima igre» Vašingtonskog koncenzusa), koji se implementirao do danas uz pomoć Međunarodnog monetarnog fonda, Svjetske banke i USAID-a, nije doveo do očekivanog smanjenja siromaštva i reformskih aktivnosti. Vlada BiH je, počev od 1998. godine, pokrenula organizirane aktivnosti u borbi protiv korupcije. U suradnji s OHR-om, entitetske vlade su usvojile strategije za borbu protiv korupcije na svom nivou. Svjetska banka je, na zahtjev i u suradnji s Vijećem ministara BiH, pripremila Dijagnostičku studiju o korupciji u BiH, a ona je objavljena 2000. godine. Saglasno navedenom, Ministarstvo vanjske trgovine i ekonomskih odnosa BiH i bivše ministarstvo evropskih integracija BiH sačinili su prijedlog Akcionog plana za borbu protiv kriminala i korupcije, koji je putem Razvojne strategije BiH odnosno strategije borbe protiv siromaštva (skraćeno PRSP) stavljen u javnu raspravu. U njoj je posebna pažnja posvećena borbi protiv kriminala i korupcije. Ista je postavila sljedeće ciljeve vezano za kriminal i korupciju:

- 1. Osigurati vladavinu zakona i uspostavu pouzdanog zakonskog sistema;**
- 2. Jačati povjerenje građana u institucije vlasti;**
- 3. Unaprijediti poslovnu klimu za domaća i strana ulaganja;**
- 4. Eliminirati organizirani kriminal.**

Već su uspostavljene ili su u osnivanju važne institucije i projekti u funkciji suzbijanja korupcije:

- a) projekt izdavanja ličnih dokumenata (CIPS);
- b) institucije za trezorsko poslovanje;
- c) uredi javnog revizora;
- d) Radna grupa Vijeća ministara za borbu protiv organiziranog kriminala i korupcije;
- e) Agencija za državnu službu;
- f) Agencija RS za civilnu službu; a očekuje se da Vlada FBiH usvoji Zakon o civilnoj službi i oformi Agenciju za civilnu službu.

Izuzetan doprinos u borbi protiv korupcije dao je i Ured visokog predstavnika, u okviru kojeg se vode važne aktivnosti na reformi pravnog sistema i državne uprave. Poseban pomak na uspostavi pravnog sistema, a time i pretpostavki za sprečavanje korupcije, predstavlja proglašenje Krivičnog za-

kona BiH, Zakona o krivičnom postupku BiH i Zakona o sudskoj policiji. U sklopu ukupne aktivnosti identifikovani su osnovni problemi u vezi s bor-
bom protiv kriminala i korupcije u BiH, i to:

- 1) odsustvo vladavine zakona (BiH ima mnogo zakona i sudija, ali nema stvarne vladavine prava);
- 2) korumpiranost administracije;
- 3) neadekvatan pravni okvir;
- 4) neadekvatan pravosudni sistem;
- 5) slab utjecaj privatnog i nevladinog sektora, te javnosti na rad Vlade; i
- 6) prisutnost organiziranog kriminala.

U tom cilju utvrđene su sljedeće prioritetne aktivnosti:

1. **Jačati vladavinu zakona**, a to znači uspostaviti nezavisno i efikasnije pravosuđe, poštivati etiku i visoke standarde u oblasti javnog života; iskorijeniti korupciju i suprotstaviti se organiziranom kriminalu. Posebno je bitno da vlade i parla-
menti poštuju vladavinu zakona. Također je, u ovoj oblasti, bitno ugraditi evropske standarde pošto je to bitan preduvjet za učlanjenje u postojeće euroatlantske strukture.
2. **Provesti reformu javne uprave i javne administracije**, što podrazumijeva uspostavu sistema koji će osigurati efikasniju provedbu zakona i propisa od strane javne administracije.
3. **Stvoriti efikasniji pravni okvir za borbu protiv krimina-
la i korupcije, koji će biti u službi građana i koji će osi-
gurati povoljne uvjete za rast privatnog sektora.** Usvojiti pravni okvir koji će osigurati ista zakonska prava za građane i pravne osobe na teritoriji cijele BiH, uz primjenu zakon-
skih standarda i principa na pravnu profesiju.
4. **Provesti reformu pravosuđa**, što znači stvoriti pretpostav-
ke za efikasniji pravosudni sistem kroz rekonstrukciju i kon-
solidaciju sudova, izmjene zakona o sudovima, sudskih pra-
vilnika i procedura, reguliranje finansiranja i budžetiranja
sudova, te reformu sudske administracije.
5. **Ojačati organe pravosuđa i unutrašnjih poslova za bor-
bu protiv kriminala i terorizma.** Osigurati tužiocima i su-

dijama, kao i organima unutrašnjih poslova instrumente za borbu protiv kriminala i korupcije.

6. **Jačati ulogu NVO-a (nevladinih organizacija) u borbi protiv kriminala i korupcije.** Uloga NVO-a u kampanji protiv korupcije je velika jer oni imaju neposredniji pristup građanima i sve više uživaju povjerenje vlada i parlamenata.
7. **Jačati ulogu medija u borbi protiv kriminala i korupcije.**

Ove aktivnosti su pokrenute i mjere su donesene, rezultati se tek očekuju. Nama ostaje da se nadamo da će se svi subjekti u BiH konačno uozbiljiti u procesu njihove implementacije u praksi.

Zaključak

Danas je svim državama imanentna privreda mješovitog tipa, s partnerstvom javnog i privatnog sektora, u kojoj uporedo funkcioniraju tržišni i planski principi. Javni sektor ima zadatak da otklanja nedostatke (nesavršenosti) tržišta, poput:

- a) nesavršene konkurencije (kao što su monopoli);
- b) ekstenzija koje onečišćavaju okolinu; i
- c) pluralizma javnih dobara.

Na osnovu toga, tri najbitnija zadatka javnog sektora u tržišnom privrednom sistemu su:

- d) povećavati efikasnost;
- e) promicati jednakost; i
- f) podupirati makroekonomsku stabilnost i rast.

Za njihovo ostvarenje potrebne su institucije i sredstva koja se mogu efikasno aktivirati ako je prisutno neetičko odnosno korumpirano djelovanje organa i zaposlenih u javnom sektoru.

Takvo ponašanje u praksi «odbija» produktivne investicije (naročito FDI), te predstavlja «kočnicu» tranzicijskog procesa i ekonomskog razvoja

zemlje. Zato se danas sve vlade grčevito bore protiv takvog ponašanja, nastojeći afirmirati vladavinu prava i ubrzano smanjivati neformalnu ekonomiju. Postignuti rezultati na ovom planu se dosta razlikuju kod pojedinih zemalja.

Dobro je da su vlade u BiH konačno shvatile značaj korumpiranog djelovanja u BiH, što naročito pokazuje pripremljena Razvojna strategija BiH, u kojoj posebno mjesto zauzima Strategija borbe protiv kriminala i korupcije. U ovom dokumentu specijalna pažnja je posvećena borbi protiv korupcije u javnom sektoru BiH.

U današnjim uvjetima nije realno projicirati velike vizije, najvažnije je šta od svojih snova možemo ostvariti. Jedno je jasno: ukoliko se nastavi s neetičkim odnosno korumpiranim djelovanjem u javnom sektoru BiH, zemlja će zadugo ostati siromašna, s velikim stepenom rizika i izvan relevantnih euroatlantskih integracija. U takvim uvjetima ne treba da iznenađuje činjenica da se preko 60% mlade populacije Bosne i Hercegovine opredjeljuje za trajno napuštanje zemlje. Vratimo im vjeru u bolju budućnost u vlastitoj državi!